

Thema 11

juni
2024

KENNISCENTRUM
HOOGBEGAAFDHEID

De sociale en emotionele ontwikkeling van hoogbegaafde leerlingen

Kennis
en praktische
handvatten
voor ouders,
onderwijsprofessionals
en hulpverleners

INHOUD

Leeswijzer	3
Voorwoord	<i>Naar pagina</i> → 5
Noot van de redactie	<i>Naar pagina</i> → 6
De sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen	<i>Naar pagina</i> → 8
Meer lezen	<i>Naar pagina</i> → 28
Colofon	<i>Naar pagina</i> → 29

Leeswijzer

In de multimediale brochures van het Kenniscentrum Hoogbegaafdheid belichten we telkens een ander thema. Dit doen we met een groot artikel per brochure. Aanvullend op dit artikel zijn er in de brochure korte video's opgenomen waarin educatieve professionals en ouders vanuit een persoonlijk perspectief en vanuit hun persoonlijke beroepssituatie beschrijven hoe zij aankijken tegen het onderwerp.

Het Kenniscentrum Hoogbegaafdheid ziet deze bijdragen niet als het 'enig juiste perspectief'. De betrokkenen beschrijven de dingen vanuit hun eigen ervaring, waardoor er heel verschillende geluiden te horen zijn. Het mooie is dat al die geluiden naast elkaar kunnen en mogen bestaan. Het Kenniscentrum Hoogbegaafdheid geeft daarmee geen waardeoordeel over de persoonlijke (professionele) verhalen van deze betrokkenen. Elk verhaal mag in redelijkheid gehoord worden.

Handzame tips

Er is nog veel meer te vinden in de brochures. In elke brochure vragen we bijvoorbeeld experts om met korte handzame tips te komen voor onderwijs en opvoeding van kinderen met kenmerken van hoogbegaafdheid. De tips zijn gebaseerd op de ervaringen van deze professionals. Natuurlijk is het met tips zo dat de context waarin je een tip toepast, bepaalt of je ermee uit de voeten kunt. Het kan dus zijn dat je als lezer ook tips aantreft die wellicht voor jou minder relevant zijn, maar voor iemand anders een sleutel voor succes kunnen zijn. Sommige tips vragen echt wel even een extra inspanning als je ze wilt toepassen, maar als je er dan eenmaal ervaring mee

opdoet, word je wel steeds handiger in het inzetten van zo'n aanpak.

Instructieve video's

In elke brochure bieden we ook enkele 'deepdives'. Dit zijn video's van ongeveer 7 minuten met achtergrondinformatie en/of handreikingen voor de onderwijspraktijk. In deze instructieve video's wordt meer uitgelegd over strategieën of begrippen, waardoor je meer inzicht kunt krijgen in hoe iets nu precies zit of hoe je iets concreet kunt opzetten voor je praktijk.

Uitleg-van-een-begrip-video's

Het laatste element dat je in elke brochure vindt, zijn 'uitleg-van-een-begrip-video's'. In deze korte kennisclipsjes van 1 à 2 minuten leggen we complexere begrippen of vaktaal op een toegankelijke manier uit. Als je geen educatief specialist bent, maar bijvoorbeeld een zeer geïnteresseerde ouder of werkzaam bent in een veld buiten het onderwijs, is het hoofdartikel van de brochure daardoor soms net even wat gemakkelijker te volgen.

Video's bekijken in printversie

Als lezer kun je de brochure downloaden, printen en op een rustig moment lezen. De multimediale toepassingen zijn dan toegankelijk door de QR-codes te scannen met de camera op je telefoon. De video's staan ook in de Kennisbank op de website van het Kenniscentrum Hoogbegaafdheid, waar informatie per thema geordend is. Maar je kunt natuurlijk ook de brochure meteen online lezen en doorklikken naar speciale onderdelen uit de brochure waarin je het meest geïnteresseerd bent.

Deel je verhaal

Met enige regelmaat is het Kenniscentrum Hoogbegaafdheid op zoek naar belanghebbenden en experts die hun verhaal met ons willen delen over een nieuw thema. Daarvoor plaatsen we dan een oproep in onze nieuwsbrieven. Als je op een dag een oproep aantreft waarbij je van mening bent dat je zo'n bijdrage zou kunnen leveren, neem dan contact met ons op. Dan gaan we graag met jou kijken of jouw bijdrage op dat moment past binnen de context van zo'n nieuw thema.

Wil je op de hoogte blijven?

Abonneer je dan op onze nieuwsbrief op **kenniscentrumhb.nl/nieuwsbrief**. In de nieuwsbrief staat nieuws van het kenniscentrum en vanuit het veld. Je ontvangt 6 tot 10 keer per jaar een nieuwsbrief. Zo ben je als eerste op de hoogte van bijvoorbeeld onze nieuwe kennisbrochures en webinars.

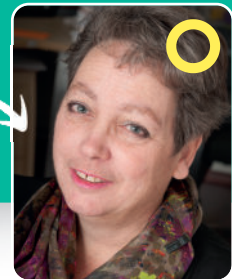

Scan me

Voorwoord

Dr. Eleonoor van Gerven

Het is een vooroordeel dat (hoog)begaafde kinderen sociaal en emotioneel achterlopen bij hun leeftijdgenoten of dat zij op zijn minst toch wel problemen hebben met hun sociale en emotionele functioneren. Er is geen wetenschappelijk onderzoek dat bewijst dat dit voor al deze kinderen geldt. Het merendeel van de onderzoeken toont dat de sociale en emotionele ontwikkeling van deze kinderen net zo stevig of kwetsbaar is als die van alle andere kinderen. Er zijn kinderen die voorlopen in hun sociale en emotionele functioneren, maar er zijn ook kinderen die zich leeftijdsadequaat ontwikkelen. Er zijn kinderen die problemen hebben op dit gebied, maar er zijn er ook voor wie dit helemaal niet geldt.

Hoe komt dit vooroordeel dan in de wereld en waarom is het zo hardnekkig? Begaafde kinderen functioneren veelal in een educatieve omgeving waarin het afstemmen op hun ontwikkelingsbehoeften niet altijd goed of soms ronduit moeizaam verloopt. Ze vinden niet altijd ontwikkelings- of belangstellingsgelijken om zich aan te kunnen spiegelen en een gezonde **identiteit** te kunnen ontwikkelen. Door een gebrek aan deze **peers** is het ook moeilijk om passende sociale relaties aan te gaan. Ooit zei een kind tegen mij: “Op welk feestje ik ook kom, ik pas nooit bij de gasten. School is ook zo’n soort feestje, ik hoor er nooit bij.”

De begaafdheid als zodanig is eigenlijk nooit het probleem, maar door de mismatch tussen kind en omgeving kan het toch soms fout lopen. Sommige kinderen slagen erin om een manier te vinden waardoor ze wel de aansluiting met anderen

blijven vinden en ook emotioneel goed blijven functioneren. Andere kinderen hebben daar meer moeite mee.

Onderzoek naar hoe mensen omgaan met resultaten van wetenschappelijk onderzoek toont aan dat zij eerder geneigd zijn om op hun eigen observatie en ervaringen te vertrouwen dan om de resultaten van het wetenschappelijk onderzoek te omarmen (Carrier, 2015). Als de eigen ervaring er dus een is van een begaafd kind dat sociale en/of emotionele barrières ervaart, dan zijn we dus eerder geneigd die eigen ervaring boven de resultaten van het onderzoek te stellen. En zo kan een realistische ervaring uitgroeien tot een hardnekkig vooroordeel.

Verwijzing

Carrier, N. (2015). *What catches on? The role of evidence in the promotion and evaluation of educational innovations*. Ontario Institute for Studies in Education.

Noot van de redactie

Alle mensen hebben dezelfde sociale en emotionele behoeften, maar die behoeften worden wel voor elk mens op een andere manier vervuld. Voor kinderen met kenmerken van begaafdheid geldt dat de psychologische basisbehoeften relatie – *ik hoor erbij* –, competentie – *ik kan het* – en autonomie – *ik kan het zelf* – soms bewuster vervuld moeten worden dan dat we dat voor andere kinderen doen.

We spelen in het onderwijs vooral op deze behoeften in vanuit het perspectief van alles wat we regelen voor ‘de meeste kinderen’ in de groep. Denk maar eens aan het scheppen van kansen om ontwikkelingsgelijken te ontmoeten. Alle mensen hebben behoefte aan ontwikkelingsgelijken (de factor **relatie**). Ben je een gemiddelde leerling (zo die al bestaat) dan bof je wat dat betreft, want op dat ‘gemiddelde’ stemmen we al heel aardig af. Maar ben je een leerling die buiten die gemiddelde groep valt, dan is de kans veel kleiner dat je die ontwikkelingsgelijken ontmoet. Ten eerste is de spoeling dunner en ten tweede is niet gegarandeerd dat als je in je klas wel een ontwikkelingsgelijke hebt, je er ook meteen vriendschappelijke gevoelens voor zult ontwikkelen. Als we dan zeggen ‘begaafde leerlingen hebben behoefte aan ontwikkelingsgelijken’ dan klopt dat, maar dan moeten we onszelf niet voor de gek houden met het idee dat zij de enigen zijn met deze behoefte. Het vergt van de volwassen omgeving echter wel een andere inspanning om deze behoefte te vervullen.

Datzelfde kunnen we zeggen over de factor **competentie**. Ieder mens wil zich graag competent voelen. Wie gevoelens van competentie ervaart zonder dat dit enige in-

spanning gevergd heeft, maar om zich heen ziet dat dit voor anderen heel anders verloopt, kan aan zichzelf gaan twijfelen of goed als 'de norm' ervaren. Als 'goed' de norm wordt, blijft het moment van tevreden zijn na geleverde inspanning uit. Dat moment van 'moe maar tevreden zijn' is nodig om een realistisch zelfbeeld en een gezonde werk- en leersituatie te ontwikkelen. Als leerstof en leersituatie geen beroep doen op alle emoties die met 'nog niet competent zijn' gepaard gaan, kun je van een kind niet verwachten dat het zich ooit competent zal ervaren. Ook hier geldt weer dat we voor 'de gemiddelde leerling' in ons pedagogisch-didactisch aanbod daar min of meer 'van nature' op afstemmen. Voor kinderen met kenmerken van begaafdheid moeten we daar heel bewust vergelijkbare situaties voor scheppen.

Tot slot de factor **autonomie**. Van begaafde leerlingen zeggen we vaak dat zij een grote behoefte hebben aan autonomie. Maar ook hier kunnen we stellen dat andere mensen ook behoefte hebben aan autonomie. In het onderwijs werd in het verleden gedacht dat autonomie van de leerling leraren tot waanzin kon drijven. Hoe moet je immers een klas met 32 leerlingen bestieren als elke leerling autonoom wil kunnen denken en handelen? En zo vonden we het zelfstandig werken uit waarbij het overdragen van autonomie om dingen zelf te doen volgens een vooraf vastgestelde aanpak én in kleine stapjes ging. Zo konden kind en leraar tegelijk leren loslaten en losgelaten worden. Begaafde leerlingen tonen zich vaak kritische denkers. Hun groot analyserend vermogen en hun creatieve wijze van probleemoplossend handelen

wrikt soms met die beperkende geleidelijkheid die hoort bij het 'zelfstandig werken'. Voor hen bereidt het zelfstandig werken hen niet voor op het effectief inzetten van hun ontwikkelingspotentieel. Daarvoor is meer nodig. 'Ik kan het zelf' vraagt complexere taken en grotere leerstappen dan we de gemiddelde leerling bieden (qua inhoud en mate van zelfsturing), maar vereist tegelijkertijd dat we wel steigers blijven bieden tijdens het leerproces. Zelfsturing zonder die support kan gevoelens van basale onveiligheid bij kinderen ontlokken en dan is de kans op vervulling van de basisbehoeften verder weg dan ooit.

In deze brochure is de tekst geschreven door Ragnild Zonneveld. Zij belicht vanuit een breed perspectief de sociale en emotionele ontwikkeling van kinderen met kenmerken van begaafdheid. Ze geeft daarin een genuanceerd beeld van wat we weten op grond van zowel wetenschappelijk inzicht als vanuit een meer praktijkgerichte context.

Krista Heins verzorgde deze keer de handreikingen voor ouders en verzorgers. Ze geeft eenvoudige handreikingen die ook meteen toepasbaar zijn en maar een beperkte inspanning vragen.

Esther Wanschers leverde weer de handreikingen voor leraren.

Bijzonder blij zijn we met de deepdive-video's van Debbie Troxclair. Zij behandelt het thema bibliotherapie in twee bijdragen: 'Wat is het?' en 'Hoe kun je dit op school inzetten?'. Het zijn twee Engeltalige bijdragen die we voor de gelegenheid Nederlands ondertiteld hebben.

De sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen

Ragnild Zonneveld

Over de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met kenmerken van hoogbegaafdheid is al veel gezegd en geschreven, al dan niet gestaafd door wetenschappelijk onderzoek.

Nog steeds lijkt de hardnekkige mythe te bestaan dat deze kinderen cognitief dan wel vóór zijn, maar sociaal-emotioneel toch zeker achterlopen. Niet alleen bij ouders, leerkrachten en de maatschappij: ook in tv-series, films en boeken komt dit stereotype nog steeds terug. Vaak zien we het stereotype extreem intelligent kind – dikwijls geïllustreerd door een standaard klein jongetje met sluike haar, grote bril en leesboek/viool/schaakspel – met een gebrek aan sociale vaardigheden, nauwelijks vrienden, geïsoleerd, onbegrepen, niet sportief, labiel of sensitief (Bergold et al., 2021). Als tegenreactie is er in de laatste jaren veel gepubliceerd over een voor­sprong en **intensiteit** op sociaal-emotioneel gebied bij kinderen met kenmerken van hoogbegaafdheid.

Sociaal-emotionele ontwikkeling: een containerbegrip

Sociaal-emotionele ontwikkeling is een zogenoemd containerbegrip. Het is een paraplu­term die veel gebieden omvat. We bedoelen over het algemeen het ontwikkelingsproces dat kinderen doormaken om zichzelf en hun eigen gevoelens te leren kennen en uiten, relaties aan te gaan en om te gaan met de verwachtingen van de wereld om hen heen (Keij, 2016).

Alle leerlingen maken weleens een periode door waarin ze wat minder lekker in hun vel zitten of wat minder aan-

sluiting hebben. Ze ervaren soms obstakels in de klassensituatie of bij het samen spelen. In sommige gevallen leidt dit tot problemen: we spreken dan over psychosociale problemen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen emotionele (internaliserende) problemen, waarbij je kunt denken aan angst of depressieve gevoelens; gedragsproblemen (externaliserende problemen), zoals agressief of onrustig gedrag; of sociale problemen: problemen in het maken en onderhouden van contacten met anderen (Postma, 2008).

In sommige gevallen hebben kinderen problemen in hun sociaal-emotionele ontwikkeling als gevolg van een stoornis. In alle gevallen is er sprake van een samenspel tussen de verschillende factoren in de sociale en emotionele ontwikkeling, het kind en de verschillende factoren in

de omgeving. De weerbaarheid en kwetsbaarheid van het kind, internaliserend of externaliserend gedrag, de relatie met de leerkracht, de steun van de omgeving, de klas als dynamische factor: ogenschijnlijk vergelijkbare problemen kunnen heel andere oorzaken hebben of om andere oplossingen vragen (Keij, 2016; Zonneveld, 2022). Risico- en beschermende factoren zijn bovendien onder te verdelen in drie niveaus, namelijk:

- microniveau (kindfactoren, ouderfactoren, gezinsfactoren)
- mesoniveau (sociale gezinsfactoren, sociale buurtfactoren)
- macroniveau (sociaal-economische gezinsfactoren, culturele en maatschappelijke factoren) (Bakker & Bakker, 1997).

Kortom, we doen kinderen, en daarmee ook kinderen met kenmerken van hoog-

Scan me

Vooroordeel

KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID

Een vooroordeel tackelen

00:00 / 03:53

Interview met Marije Zuidervaart (ambulante begeleider) die uitlegt dat het beeld dat begaafde leerlingen vaak achterlopen in hun sociale ontwikkeling een vooroordeel is.

Scan me

Eenzaamheid

KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID

De invloed van hoogbegaafdheid

00:00 / 01:54

Interview met Marije Zuidervaart (ambulante begeleider) die uitlegt dat als een kind sociaal voorloopt op andere kinderen dit ook tot eenzaamheid kan leiden.

begaafdheid, tekort als we generaliserende uitspraken doen over hun 'sociaal-emotionele ontwikkeling'. De sociale en emotionele ontwikkeling zijn twee gebieden die nauw samenhangen en elkaar beïnvloeden, zoals ook de cognitieve en psychomotorische ontwikkeling. In deze brochure zoomen we in op een aantal gebieden. We zijn daarmee uiteraard niet volledig; we hebben die gebieden gekozen waarvan we in de praktijk zien dat kinderen met kenmerken van begaafdheid er obstakels kunnen tegenkomen. Door deze gebieden te bekijken in relatie met cognitieve begaafdheid kunnen we veel gericht gaan kijken naar wat een leerling laat zien – en wat dat van ons als begeleiders vraagt.

Emotionele ontwikkeling

Er is een overweldigende hoeveelheid onderzoek waaruit de positieve relatie

tussen een goede emotionele ontwikkeling en onder andere gedrag, zelfbeeld, sociale en schoolse vaardigheden en academische resultaten blijkt (MacCann et al., 2020). Het is daarom van belang om gericht te kijken waar kinderen eventueel ondersteuning in kunnen gebruiken. Een kind dat bijvoorbeeld een enorme emotionele woordenschat heeft, maar nog niet goed kan reguleren, heeft niets aan het leren benoemen van de emotie van dat moment: het heeft behoefte aan het leren van regulatietechnieken. Bij de emotionele ontwikkeling hoort het omgaan met verschillende gevoelens. Kinderen leren gevoelens herkennen, begrijpen en er een naam aan te geven: een *emotionele woordenschat*. Sommige kinderen lijken de wereld en hun gevoelens intens te beleven. Ze kunnen overspoeld raken door hun emoties: zo kunnen ze erg verdrietig worden van bijvoor-

Scan me

Interventies

KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID

Suggesties voor interventies

00:00 / 06:14

Interview met Marije Zuidervaart (ambulant begeleider) die vertelt welke mogelijke interventies kunnen helpen bij het begeleiden van de sociale en emotionele ontwikkeling.

Scan me

Communicatie

KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID

Voor, achter of gelijk

00:00 / 05:35

Interview met Colette van den Hengel (orthopedagoog) die uitlegt hoe een ontwikkelingsvoorsprong kan leiden tot misverstanden in communicatie met andere kinderen.

beeld muziek of reclames. Bij kinderen is de *emotieregulatie* nog volop in ontwikkeling. Ze voelen van alles, maar kunnen dat nog niet altijd goed verwerken en uiten. Ten slotte bespreken we de ontwikkeling van het *zelfbeeld*: wie ben ik, wat vind ik ergens van, wat vinden anderen van mij?

Emotionele intensiteit

Er zijn kinderen met kenmerken van begaafdheid die de wereld en hun eigen gevoelswereld intens beleven, en emotioneel snel overprikkeld lijken te zijn. Overigens zijn er ook kinderen met kenmerken van begaafdheid voor wie dat niet geldt. Dabrowski (1964) gebruikt in zijn theorie over persoonlijkheidsontwikkeling de term 'overexcitability': ook wel overprikkelbaarheid, hoge gevoeligheid of intensiteit genoemd. Hij beschrijft vijf *overexcitabilities*: de psychomotorische, zintuiglijke, intellectuele, beeldende en emotionele hoog-

gevoeligheid. Deze overexcitabiliteiten gaan over een andere, sterkere manier van waarnemen en zouden samengaan met een sterk ontwikkelingspotentieel. Kinderen met een emotionele hooggevoeligheid beleven emoties intens en zijn gevoelig voor emoties van anderen (Dabrowski, 1964), en kunnen daardoor emotioneel uit balans zijn.

In een aantal modellen van begaafdheid vind je deze *emotionele hooggevoeligheid* en intensiteit terug (Kieboom, 2015; Kooijman-Van Thiel, 2008; Silverman, 1991). De hoge gevoeligheid en intens leven zouden ervoor zorgen dat men zich verder kan ontwikkelen. Silverman spreekt over een sterke cognitie, die samen met een verhoogde intensiteit zorgt voor kwalitatief andere ervaringen en een sterker bewustzijn dan de norm, waardoor begaafde leerlingen kwetsbaarder zijn in

Scan me

Time-in-plek

KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID

Time-in

00:00 / 05:17

Interview met Colette van den Hengel die vertelt wat een time-in-plek is en hoe deze kan bijdragen aan het welbevinden van de leerling op school.

Scan me

Wat gedrag vertelt

KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID

Kijk achter het gedrag

00:00 / 04:58

Interview met Colette van den Hengel (orthopedagoog) die vertelt dat zij gedrag als een boodschap ziet van de leerling om aan te geven dat deze zich niet prettig voelt in de gegeven omstandigheden.

hun ontwikkeling en aanpassingen nodig hebben in opvoeding en onderwijs (Silverman, 1991). Webb (2013) heeft dit beschreven als een gevoelsleven met grote diepte en intensiteit, dat zich uit in een groot bereik van gevoelens, van enorme blijdschap tot diepgaand verdriet of wanhoop; sterke emotionele hechting; compassie; groot verantwoordelijkheidsgevoel; constante zelfbeoordeling en op hoger niveau reageren op spirituele ervaringen.

Uit een meer recente meta-analyse (Winkler & Voigt, 2016) komt naar voren dat de verschillen tussen de begaafde groep en de typische groep op de emotionele, psychomotorische en zintuiglijke overexcitability onbestaand of erg klein zijn: alleen op de intellectuele en beeldende overexcitability (een sterk associatief en inventief vermogen) scoort de begaafde groep hoger. *Emotionele gevoeligheid* kan ook opgevat worden als gevoelig

voor (dis)balans en (in)stabiliteit. Dat zien we ook terug bij de factoren uit het vijf-factorenmodel van persoonlijkheid: de 'Big Five'. Deze vijf factoren zijn: openstaan voor nieuwe ervaringen, extraversie, vriendelijkheid, emotionele stabiliteit en ordelijkheid (Barelds & Dijkstra, 2016). *Emotionele stabiliteit* zegt daarbij iets over de mate waarin men stemmingswisselingen, angst, prikkelbaarheid, negatieve emoties en veerkracht ervaart. Uit onderzoek blijkt er een positieve relatie te zijn tussen intelligentie en emotionele stabiliteit (Anglim et al., 2022; Kaufman, 2014).

Zo bekeken kunnen we niet stellen dat emotionele intensiteit een onderdeel is van begaafdheid. Dat neemt niet weg dat er kinderen zijn, en ook kinderen met kenmerken van hoogbegaafdheid, die intens voelen en (be)leven. Deze kinderen zijn erbij gebaat dit in de juiste context te

Scan me

Sociale ontwikkeling

KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID

Een iets andere ontwikkeling

00:00 / 04:19

Interview met Hanneke Naaktgeboren (ib'er) die uitlegt hoe zij ziet dat begaafde leerlingen soms een iets andere sociale ontwikkeling doorlopen.

Scan me

Ouders en school

KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID

Ecologie van de leerling én leraar

00:00 / 05:53

Interview met Hanneke Naaktgeboren (ib'er) die uitlegt hoe de ouders en school kunnen bijdragen aan het functioneren van de leerling.

zien: emotionele intensiteit is niet hetzelfde als een labiliteit of een zwakke emotionele ontwikkeling. Ondersteuning in het herkennen, begrijpen, uiten en reguleren van hun emoties helpt deze kinderen verder in hun ontwikkeling en doet recht aan wie ze zijn.

Emotionele intelligentie

Emotionele ontwikkeling start bij het herkennen van emoties bij zichzelf en de ander. Het lichaam geeft daarbij signalen, zoals spierspanning, houding, ademhaling, hartslag en energieniveau. Het vermogen om de lichamelijke signalen en emoties en gedachten aan elkaar te verbinden noemen we *lichaamsmentaliteit* (Nicolai, 2017). In de praktijk zien we nogal eens dat kinderen vooral worden aangesproken op hun cognitie en ratio, en daarmee lijkt er minder aandacht te zijn voor de fysieke ontwikkeling en signalen.

Het *begrijpen* van emoties betekent het kunnen herleiden wat de oorzaak en de gevolgen zijn van de eigen emoties en die van een ander. We maken daarbij onderscheid tussen *cognitieve empathie*: het begrijpen waar het gedrag / de emoties van een ander vandaan komen en het op basis daarvan kunnen voorspellen van gedrag, en *emotionele empathie*: meevoelen met een ander. Kinderen met een autismespectrumstoornis hebben bijvoorbeeld over het algemeen vooral moeite met de cognitieve vorm van empathie; emotionele empathie kan beter ontwikkeld zijn (Jones et al., 2010; Krahn & Fenton, 2009).

Een *emotionele woordenschat* zorgt ervoor dat men verschillende woorden kan gebruiken om te nuanceren, erover te praten en effectiever met de emoties om te gaan. Impliciet lijkt daarvoor wel aan-

The image shows a video player interface. At the top right is a QR code with a green arrow pointing to it and the text 'Scan me'. Below the QR code is a green button labeled 'De specialist'. The video player itself has a purple header with the logo 'KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID'. The main title is 'De specialist begaafdheid in de school'. There is a play button icon and a circular profile picture of a woman. The video progress bar shows '00:00 / 03:22'. At the bottom are standard video controls: play/pause, previous, next, volume, settings, and full screen.

Interview met Hanneke Naaktgeboren (ib'er) die uitlegt hoe de specialist begaafdheid kan bijdragen aan ondersteuning van leraren.

The image shows a video player interface. At the top right is a QR code with a green arrow pointing to it and the text 'Scan me'. Below the QR code is a green button labeled 'Contacten met peers'. The video player itself has a purple header with the logo 'KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID'. The main title is 'Peers'. There is a play button icon and a circular profile picture of a woman. The video progress bar shows '00:00 / 03:43'. At the bottom are standard video controls: play/pause, previous, next, volume, settings, and full screen.

Interview met Hanneke Naaktgeboren (ib'er) die uitlegt waarom contacten met peers (ontwikkelingsgelijken of gelijkgestemden) belangrijk zijn en hoe zij dat organiseert.

dacht te zijn in het onderwijs, maar in de praktijk lijkt er te weinig bewustzijn voor en te weinig taal voor gebruikt te worden (Van der Wateren, 2015).

Er zijn veel verschillende manieren om emoties te *uiten*, maar ze zijn niet altijd passend of effectief in een bepaalde context. Ook zijn er op korte en lange termijn strategieën nodig voor het *reguleren* van de emoties: het gevoel op een juiste manier behouden of veranderen (Tominey et al., 2017). Het uiten en kun-

nen reguleren van emoties is een proces dat volop in ontwikkeling is in de schoolperiode. Kinderen hebben daarbij nog ondersteuning en co-regulatie nodig van volwassenen. Als kinderen verbaal erg sterk zijn en situaties goed kunnen verwoorden, kunnen ze overschat worden en kan hun emotieregulatie als zwak worden bestempeld, terwijl het in feite leeftijdsadequaat is.

Uit een meta-analyse komt naar voren dat hoogbegaafde kinderen het over het al-

Tips voor LEERKRACHTEN en BEGELEIDERS (hoog)begaafde leerlingen in het po:

Over de auteur

Esther Wanschers

1. **Bespreek helpende gedachten en groeitaal als *Ik ben goed bezig* en *Ik toon lef wanneer ik iets nieuws probeer*.** Deze gedachten kunnen ondersteunen bij een lastige taak of situatie. Bespreek ook welke gedachten zouden kunnen helpen een meer voldaan gevoel te hebben of trots te zijn op wat gelukt is.
2. **Hoogbegaafde leerlingen nemen hetgeen je met hen afsprekt uiterst serieus vanuit een sterk ontwikkeld rechtvaardigheidsgevoel.** Maak samen concrete, duidelijke afspraken zonder verborgen boodschappen. Wees hierin betrouwbaar door je aan afspraken te houden, maar ook eerlijk te zijn wanneer iets niet gelukt is of anders loopt.
3. **Besteed aandacht aan groei in leren en het leerproces.** Door feedback te geven, te evalueren op het eigen leerproces, maar ook door het inzetten van groeikaarten. Stel vragen als: *Wat heb je nodig? Wat kan er wel? Heb je al andere manieren geprobeerd? Wie kan je helpen?*
4. **Leer hoogbegaafde leerlingen dat wat zij doen en hoe zij dit doen onafhankelijk is van wie zij zijn.** Wanneer je een foutje maakt of iets niet direct begrijpt, betekent dit niet dat je dom bent of niet meer hoogbegaafd bent.
5. **Hoogbegaafde leerlingen hebben er baat bij wanneer zij goed zijn voorbereid op wat komen gaat.** Als dingen plotseling veranderen kan dit lastig zijn en voor boosheid en frustratie zorgen vanuit een gevoel van onbegrip en onvrede.

gemeen iets beter doen als het gaat om emotionele intelligentie dan gemiddeld begaafde leeftijdsgenoten, al is dat verschil klein (Abdulla Alabassi et al., 2020). De verschillen blijken vooral gevonden te worden als het gaat om emotionele flexibiliteit en problemen oplossen. Als het gaat om stressmanagement en interpersoonlijke vaardigheden, blijken hoogbegaafde kinderen net zo goed met stress om te kunnen gaan, en zijn ze even empathisch en sociaal invoelend als gemiddeld begaafde leeftijdsgenoten (Abdulla Alabassi et al., 2020). Dit sluit aan bij de bevindingen van eerdere onderzoeken dat hoogbegaafde kinderen in emotionele ontwikkeling niet sterk verschillen, en intelligentie eerder een beschermende factor is (Freeman, 2008).

Het lijkt erop dat kinderen met kenmerken van begaafdheid door hun vaardigheden soms extra *emotionele ondersteuning*, en

bewustzijn van die behoefte aan extra ondersteuning door volwassenen, kunnen gebruiken (Freeman, 2008). Het omgaan met emoties en daarmee mentale weerbaarheid is echter een component die in het veld van talentontwikkeling en begaafdheid verwaarloosd wordt. De focus ligt veelal op cognitieve uitdaging. Het reguleren van stress en angst, en het goed begrijpen van je stemming en gevoel dragen bij aan het goed kunnen omgaan met de uitdagingen waar kinderen mee te maken krijgen (Neihart, 2008).

Ondersteuning in het aanleren van al deze vaardigheden bevordert de emotionele intelligentie (Tominey et al., 2017) en is dus belangrijk in de ondersteuning van leerlingen met kenmerken van begaafdheid. Ook pedagogische sensitiviteit en het woorden geven aan wat er in het hoofd van de kinderen omgaat, dragen positief bij aan de emotionele ontwik-

Interview met Winny Bosch-Stijns (orthopedagoog) die vertelt hoe werkt als de verwachting over falen bevestigd wordt.

Interview met Winny Bosch-Stijns (orthopedagoog) die vertelt waarom het belangrijk is om van resultaatgericht naar proces-gericht te kijken naar de ontwikkeling.

Tips voor **LEERKRACHTEN** en **BEGELEIDERS** (hoog)begaafde leerlingen in het po:

Over de auteur

Esther Wanschers

1. **Investeer in de relatie met een hoogbegaafde leerling door rust en vertrouwen uit te stralen, naar het kind te luisteren en het serieus te nemen.** Maak tijd voor korte gesprekjes. Dit zorgt voor een gevoel van verbinding en veiligheid en is de basis om tot leren te komen.
2. **Hoogbegaafde leerlingen zijn over het algemeen heel sociaal vaardig, maar hebben andere verwachtingen in vriendschappen.** Bijvoorbeeld met betrekking tot trouw zijn aan elkaar, onvoorwaardelijke steun en het delen van geheimen. Leg ze uit ze dat er verschillende soorten vrienden bestaan: vrienden met wie je op het schoolplein speelt en vrienden met wie je moeilijkheden deelt. Maar ook dat iedereen leert en dat sommige kinderen delen, of een ruzie oplossen, nog moeilijk vinden.
3. **Hoogbegaafde leerlingen kunnen onzekerheid laten zien in of wat ze doen wel goed is en daardoor veel vragen.** Laat ze hun vragen opschrijven en geef ze tijd te kijken welke vragen door henzelf opgelost kunnen worden en waar je als leerkracht bij nodig bent. Of, stel steeds een wedervraag: *Wat denk jij wat de oplossing zou kunnen zijn? Of: Waaraan zou het kunnen liggen?*
4. **Praat met elkaar over gedachten en gevoelens tijdens het leerproces.** Dit geeft ruimte en inzicht om in een volgende situatie gedrag te benoemen én te beïnvloeden.
5. **Hoogbegaafde leerlingen kunnen snel overprikkeld raken door het intensief gebruik van alle zintuigen.** Kijk samen hoe tot rust te komen en denk hierin buiten de kaders. Het kan zijn dat het helpend is even te ontprikkelen door zich te vermaken met iets met een beeldscherm, een rustige plek op te zoeken of bijvoorbeeld te leren met een muziekje aan. Spreek een moment of een seintje af, zodat het kind gemakkelijk kan aangeven wanneer het even genoeg heeft van de prikkels om hem heen.

keling (Bakx et al., 2016; Fukkink, 2017). Als begeleider loont het om niet alleen de cognitieve uitdaging in het oog te houden, maar ook aandacht te hebben voor de ondersteuning en het aanleren van vaardigheden op het emotionele vlak.

Zelfbeeld en zelfkennis

De ontwikkeling van zelfbeeld en zelfkennis is een proces dat begint bij het eerste zelfbewustzijn als baby en een leven lang duurt. Het bevat factoren zoals ideeën over je eigen gedrag en gevoel, persoonlijke eigenschappen en overtuigingen. Naast het zelf nadenken over deze dingen speelt de *sociale vergelijking* een rol (Van Horssen-Sollie et al., 2021). Een belangrijk proces dat daarbij hoort, is het jezelf kunnen verplaatsen in anderen: de *Theory of Mind*. Jonge kinderen van ongeveer 4 à 5 jaar beginnen te begrijpen dat anderen iets anders kunnen zien en denken dan zichzelf, en dat anderen ook

gedachten over hem of haar hebben. Dit is een belangrijke factor in de sociale vergelijking. Vanaf ongeveer 8 jaar worden de meningen van anderen steeds meer geïntegreerd in het zelfbeeld, en leren kinderen in toenemende mate dat meningen kunnen verschillen. Uit onderzoek blijkt dat hoogbegaafde kinderen zichzelf vaker beschrijven in termen die gerelateerd zijn aan intelligentie (Van Horssen-Sollie et al., 2021).

Om een passend *zelfbeeld* te kunnen ontwikkelen heb je een passende omgeving nodig. Kinderen met kenmerken van hoogbegaafdheid lopen het risico dat zij, soms al op heel jonge leeftijd, doorhebben dat ze anders zijn, praten en denken. Dat dit invloed heeft op het zelfbeeld is inherent. Daarnaast bestaat het risico dat kinderen met kenmerken van begaafdheid te maken krijgen met vooroordelen en een andere benadering, omdat ze behoren

The video player interface features a teal header with the text 'Loslaten' and a QR code with a green arrow pointing to it and the text 'Scan me'. The main content area has a purple header with the logo 'KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID' and the title 'Het leren tijdelijk loslaten'. Below the title is a play button icon and a circular portrait of Winny Bosch-Stijns. The video player controls at the bottom show a progress bar at 00:00 / 04:19 and standard playback icons.

Interview met Winny Bosch-Stijns (orthopedagoog) die uitlegt dat herstelprocessen van problemen meer tijd kosten dan we vaak bereid zijn om ervoor te nemen.

The video player interface features a teal header with the text 'Cognitie en voelen' and a QR code with a green arrow pointing to it and the text 'Scan me'. The main content area has a purple header with the logo 'KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID' and the title 'Body & mind zijn één geheel'. Below the title is a play button icon and a circular portrait of Winny Bosch-Stijns. The video player controls at the bottom show a progress bar at 00:00 / 06:44 and standard playback icons.

Interview met Winny Bosch-Stijns (orthopedagoog) die uitlegt hoe belangrijk het is dat cognitie en voelen samen moeten gaan om tot leren te kunnen komen.

tot een minderheidsgroep (Van Horssen-Sollie et al., 2021). Deelname aan een verrijkingsprogramma lijkt een positieve invloed te hebben op het zelfbeeld van leerlingen met kenmerken van begaafdheid (Gubbels et al., 2015).

Sociale ontwikkeling

De *sociale ontwikkeling* gaat over de relatie met de ander en het vermogen te functioneren in een groep. Daarbij spelen een aantal factoren een rol. De eerste factor die we hier willen uitlichten is de behoefte aan *sociale contacten*. Sommige kinderen zijn introvert en hebben niet de behoefte om in grote groepen te zijn. Andere kinderen vinden het juist fijn om veel contacten te hebben. Ook de behoefte aan vriendschappen verschilt: de een is tevreden met één goede vriend of vriendin, andere kinderen hebben veel wisselende vriendschappen. Ten tweede kijken we naar *sociale vaardigheden*: het vermogen adequaat contact te maken met anderen, en goed te reageren als anderen contact

maken. Mensen kunnen verschillen als het gaat om inzicht in sociale situaties: meer of minder inzicht in de groepsdynamiek en de verschillende rollen en relaties binnen een groep. Inzicht in gepaste reacties in verschillende sociale situaties is hier ook onderdeel van. Tot slot bespreken we aanpassing en het ontwikkelen van *sociale identiteit*: je onderdeel voelen van een groep of verschillende groepen.

Sociale behoefte en vriendschapsverwachtingen

Zowel intelligentie als persoonlijke kenmerken zijn belangrijke domeinen waarin mensen van elkaar kunnen verschillen. Extraversie en introversie zeggen iets over de *sociale behoefte* van mensen. In een recente meta-analyse blijkt dat er slechts kleine verschillen zijn op een paar facetten van extraversie, maar dat in het grote geheel niet gesteld kan worden dat extraversie correleert met intelligentie, ook als je corrigeert voor leeftijd en sekse (Anglim et al., 2022). Met andere woor-

Kinderen met een hoge intelligentie zijn niet vaker introvert dan hun leeftijdsgenoten met een gemiddelde intelligentie.

Tips voor LEERKRACHTEN en BEGELEIDERS (hoog)begaafde leerlingen in het po:

Over de auteur

Esther Wanschers

1. **Houd er rekening mee dat het kijken van het Jeugdjournaal of Het Klokhuis kan zorgen voor veel gedachten, vragen en zorgen.** Een hoogbegaafd kind trekt zich volwassen problematiek aan en kan zich daar veel zorgen om maken. Bespreek het kijken van bijvoorbeeld het Jeugdjournaal even na en vraag welke gedachten en gevoelens een bepaald onderwerp oproept.
2. **Hoogbegaafde leerlingen kunnen stress ervaren doordat ze snel zien wat er allemaal nog moet gebeuren en waar het mis kan gaan.** Zoek samen tussenstappen om een grote taak aan te gaan. Geef overzicht in wat er moet gebeuren en bespreek dit concreet en praktisch voor.
3. **Een hoge mate van self-efficacy is een van de belangrijkste voorwaarden om tot leren te komen.** Leer een hoogbegaafde leerling dat het niet erg is als iets niet lukt, maar juist belangrijk om verder te komen in het leerproces. Leg de leerkuil uit en vertel dat je denkbeeldig steeds meer gereedschap verzamelt om nieuwe dingen te leren en moeilijke situaties aan te gaan.
4. **Zoek de balans tussen respect voor wat de leerling wil en nodig heeft en wat de groep wil en nodig heeft.** Voor het stimuleren van een gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling is het van belang dat een balans wordt gevonden tussen respect voor het kind en zijn/haar emoties enerzijds en anderzijds het consequent hanteren van normen, waarden en regels die voor de hele klas gelden. Dit geeft vertrouwen en veiligheid en dit zijn randvoorwaarden om tot ontwikkeling te komen.
5. **Gun de hoogbegaafde leerling lastige situaties.** Kinderen hebben prettige en minder prettige ervaringen nodig om van te leren, hun eigen kracht en talent te ontdekken en daarop te vertrouwen.

den: mensen met een hoge intelligentie zijn niet vaker introvert dan hun leeftijdsgenoten met een gemiddelde intelligentie. Sociale behoefte is geen kenmerk van hoogbegaafdheid, maar een persoonlijkheidskenmerk. Goed om op te merken dat ook introverte kinderen het wél nodig heb-

ben zich te kunnen spiegelen aan een groep, zoals we verderop beschrijven in de alinea over sociale identiteit. Aansluitend op de sociale behoefte is het interessant om te kijken naar *vriendschapsverwachtingen*. Er zijn verschillende stadia in het ontwikkelen van

Tips voor THUIS

Over de auteur

Krista Heins

- 1. Richt je niet op het *gedrag*, maar op de *behoefte* van een kind.**
Gedrag kan de behoeften van een kind verhullen. Kinderen die zich onveilig voelen, zullen hun kwetsbare deel niet laten zien en gaan dit deel beschermen. Vaak uit zich dat in verstorend of clownesk gedrag, terugtrekken of andere ongewenste gedragingen. Maar wat is de vraag achter het gedrag?
- 2. Alles wat je aandacht geeft, groeit.**
Aandacht gericht op verstorend gedrag maakt ongewenst gedrag groter, maar aandacht voor de talenten van een kind maken deze meer zichtbaar!
- 3. Wat een kind ervaart, is echt. Neem het serieus.**
- 4. De sociaal-emotionele ontwikkeling is net zo belangrijk als de cognitieve ontwikkeling.**
- 5. Leg besluiten en regels uit, geef argumenten.**
- 6. Geef je kind ruimte voor eigen verantwoordelijkheid en keuzevrijheid.**
Bespreek met je kind waar dat gewenst en mogelijk is.
- 7. Erken de emoties van je kind en bespreek wat een goede manier is om emoties te uiten.**
- 8. Creëer samen met je kind een veilige plek waar je kind heen kan gaan als het sterke emoties ervaart en even alleen wil zijn.**
Deze plek kan bijvoorbeeld worden ingericht als een hutje, met knuffels en wat te lezen. Gebruik deze veilige plek niet als een strafbankje, maar als een plek waar je kind zich even kan terugtrekken op eigen initiatief.
- 9. Geef je kind eigen verantwoordelijkheden.**
Een kind wil zich geliefd weten, maar zich ook nuttig en gezien voelen. Een taakje per dag zorgt ervoor dat kinderen voelen dat zij ertoe doen en dat zij kunnen bijdragen.
- 10. Leef voor hoe je leert van fouten of vergissingen.**
Als je een fout maakt, zeg dan bijvoorbeeld: *Dat was niet handig, de volgende keer kan ik het anders doen.*

vriendschappen, gerelateerd aan de leeftijd. De ontwikkeling van vriendschappen is iets dat ongeveer rond de kleuterperiode begint. De stadia worden complexer en verfijnder naarmate de leeftijd vordert op het gebied van verwachtingen, duurzaamheid, loyaliteit en overtuigingen. Uit onderzoek blijkt dat de mentale leeftijd van kinderen daarin bepalend is, en dat bovengemiddeld en hoogbegaafde kinderen in een verder gevorderde fase van vriendschap verkeren dan hun gemiddelde leeftijdsgenoten. Bij jonge kinderen is dit verschil het grootst (Gross, 2002). Dat betekent voor de begeleider dat er soms ondersteund zal moeten worden in de verschillende verwachtingen.

Sociale vaardigheden

Een mythe die erg hardnekkig blijkt, is dat kinderen met kenmerken van begaafdheid sociaal minder vaardig zijn of sociaal

minder in de groep liggen. *Sociale intelligentie* zegt iets over verschillende factoren: dit gaat bijvoorbeeld over communicatie en afstemming, zowel verbaal als non-verbaal: relationele vaardigheden (Pont, 2012). Daarbij hoort *wederkerige sociale interactie*: neemt een kind initiatief tot contact, ontvangt het contact en is dit contact ook wederkerig? Een andere factor die een rol speelt is *sociaal bewustzijn*: inzicht in sociale situaties, relaties en dynamieken. Wat is passend en wat niet in welke situatie? Ook het je kunnen verplaatsen in verschillende perspectieven hoort hierbij. Dit zijn vaardigheden die van belang zijn voor het functioneren in sociale situaties en bijvoorbeeld voor een goede samenwerking. Problemen in de sociale omgang op kinderleeftijd kunnen daarnaast zorgen voor latere psychosociale problemen.

Scan me

Emoties

KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID

Goed voorbeeld doet goed volgen

00:00 / 05:22

Interview met Krista Heins (ECHA-specialist) die uitlegt hoe ouders omgaan met emoties ook kunnen voorleven aan hun kinderen.

Scan me

Afstemmen

KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID

Het is niet altijd makkelijk om ouder te zijn

00:00 / 07:54

Interview met Krista Heins (ECHA-specialist) die uitlegt hoe moeilijk het is voor ouders om niet alleen op hun kind, maar ook heel sterk op de omgeving moeten afstemmen.

Ondanks de hardnekkige mythe blijkt even hardnekkig uit onderzoeken dat hoogbegaafden sociaal net zo ver ontwikkeld zijn als gemiddeld intelligente mensen of zelfs voorlopen (o.a. Bakx et al., 2016; De Kruijk, 2011; Frumau, 2023; Van Horssen-Sollie, 2021). De Kruijk heeft onderzoek gedaan naar de *sociale vaardigheden* en *sociale status* van hoogintelligente leerlingen binnen het reguliere onderwijs. Daaruit blijkt dat de leerlingen uit dat onderzoek op sociaal gebied vaardiger zijn dan de gemiddelde leerling. Toch worden er kinderen met gemiddelde tot bovengemiddelde sociale vaardigheden genegeerd of afgewezen. Sociale vaardigheden zeggen dus niet alles over sociale status: goed in de groep liggen is afhankelijk van meer factoren dan alleen sociale vaardigheden. Er blijkt vanuit verschillende onderzoeken geen samenhang tussen de mate van intelligentie (hoog-

intelligent versus niet hoogintelligent) en een genegeerde of controversiële sociale status (De Kruijk, 2011). Het samenspel tussen omgevingsfactoren en kindkenmerken is dus ook hier bepalend, en niet de begaafdheid op zich.

Aanpassing en sociale identiteit

Als het gaat om hoogbegaafdheid heeft *aanpassing* een negatieve connotatie: de hoogbegaafde leerling die zich te veel aanpast en daardoor niet (voldoende) wordt gezien, of die zich juist minder aanpast en daardoor als uitdagend wordt beschouwd (Betts & Neihart, 2010). Betts en Neihart baseren zich met betrekking tot de profielen op wat zij hebben gezien in hun klinische praktijk. Daarmee betreft dit een selecte groep hoogbegaafden – namelijk diegenen die zich hebben gewend tot de klinische praktijk – en is het niet te generaliseren naar de volledige doelgroep.

Interview met Krista Heins (ECHA-specialist) die uitlegt hoe ouders zich overbelast kunnen voelen als het niet goed gaat met hun kind.

Interview met Krista Heins (ECHA-specialist) die uitlegt wat peers (ontwikkelingsgelijken of gelijkgestemden) voor ouders kunnen bijdragen bij het opvoeden en begeleiden van hun begaafde kind.

Enige aanpassing is noodzakelijk om maatschappelijk te kunnen functioneren. Sternberg benoemt in zijn theorie van succesvolle intelligentie het belang van het vermogen zich aan te passen aan de omgeving, zeker als die omgeving nieuw of anders is. Daarbij benadrukt hij dat het van belang is ook zelf de omgeving te vormen naar een passende omgeving en daarbij bewuste keuzes te maken in wat men kan veranderen (Sternberg, 2005).

In de adolescentie is *sociale aanpassing* van grote invloed: sociaal succes hebben is topprioriteit en in sommige gevallen belangrijker dan een goede leerling zijn of aardig zijn naar anderen (zie ook de brochure *Hoogbegaafdheid in het voortgezet onderwijs*, waarin hierover in het kader van identiteitsvorming ook het nodige gezegd wordt). Het gevoel onderdeel uit te maken van een groep is een grote motivator (Xie et al., 2022). Op het vo is de sociale status van goed presterende leerlingen soms laag. Het gevoel hebben niet gewaardeerd te worden, verkeerd begrepen te worden, zich anders voelen kan als gevolg hebben dat leerlingen met kenmerken van begaafdheid kwetsbaarder zijn in contacten met leeftijdsgenoten en meer risico lopen op afwijzing (American Psychological Association, 2017). Toch is er ook onderzoek dat aantoont dat de sociale acceptatie van begaafde leerlingen even goed of zelfs beter is dan dat van gemiddeld begaafde leeftijdsgenoten (Hendrix et al., 2023). De vraag zou dus niet moeten zijn of een leerling aangepast is of niet, maar of het gaat om constructieve aanpassing en wat de beleving van de leerling zelf daarbij is.

De groep is een oefenplaats voor contacten en interacties met anderen.

Het begrip *sociale identiteit* verwijst naar het gevoel je verbonden te voelen met sociale groepen, op basis van bijvoorbeeld overeenkomsten in interesse of eigenschappen. Het is nauw verbonden met *persoonlijke* identiteit: je leert jezelf kennen in vergelijking met anderen, en door jezelf te leren kennen leer je tot welke groep(en) je wilt behoren (Van Horssen-Sollie, 2021). Voor kinderen is de groep een spiegel, waarin ze zichzelf en hun 'zijn' kunnen toetsen. Ook is het een oefenplaats voor contacten en interacties met anderen. Als er geen match is tussen de groep en het kind, kan dat sociaal onhandig gedrag of sociale isolatie opleveren, waardoor het opbouwen van een gezonde sociale identiteit bemoeilijkt wordt. Aanvaarding en populariteit in de peergroep dragen daarnaast bij aan de betrokkenheid en prestaties van leerlingen (Hendrix et al., 2023; Verschueren, 2015).

Niet alleen de groep, maar elke sociale omgeving – zoals het kinderdagverblijf, de

Kijk naar wat een leerling laat zien in welke context.

voetbalclub, de buurt of een muziekvereniging – kan de ontwikkeling van leerlingen met kenmerken van begaafdheid stimuleren of juist belemmeren.

Wat vraagt dit van de begeleider?

Om kinderen met kenmerken van begaafdheid recht te doen, is de *eerste stap* het loslaten van het containerbegrip ‘sociaal-emotionele ontwikkeling’ en te kijken naar wat een leerling laat zien in welke context. Door eventuele obstakels tijdig te signaleren en te begrijpen en de kinderen te ondersteunen, kunnen we proberen te voorkomen dat obstakels problemen worden. Ook kunnen we gericht kijken of het obstakel veroorzaakt wordt door eventueel onvermogen in het kind zelf, of door een niet passende omgeving.

De *tweede stap* is het loslaten van aannames over de sociale en emotionele ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen: uit uitgebreid onderzoek blijkt dat niet de begaafdheid, maar de interactie tussen specifieke kindkenmerken en een slecht passende omgeving de oorzaak is van sociale en emotionele problemen (American Psychological Association, 2017). Ook de aanname dat hoogbe-

Scan me

Duidelijke grenzen

KENNISCENTRUM
HOOGBEGAAFDHEID

Vriendelijk maar vastberaden

Interview met Krista Heins (ECHA-specialist) die uitlegt wat er nodig is voor ouders om naar hun begaafde kinderen wel duidelijke grenzen aan te geven en de regie over de opvoeding te behouden.

gaafde leerlingen meer emotionele en gedragsproblemen ervaren dan hun leeftijdsgenoten, wordt tegengesproken door onderzoek (Freeman, 2008; Lavrijsen et al., 2019). Negatieve stereotypen – levend bij zowel ouders, leerkrachten als de maatschappij – over de sociale en emotionele ontwikkeling van begaafde leerlingen hebben negatieve consequenties en kunnen leiden tot een *selffulfilling prophecy* en sociale stigma's (Bergold et al., 2021).

Dit vraagt een sensitief-responsieve instelling van de leerkracht en begeleider, die durft te reflecteren op zijn eigen handelen, gedachten en gevoelens. Gezonde en succesvolle relaties tussen leerkrachten, leerlingen en klasgenoten zijn van cruciaal belang voor het onderwijsproces, maar ook voor de sociale en emotionele ontwikkeling. De groep is daarbij een

belangrijke factor in het verwerven van vaardigheden op sociaal en emotioneel gebied en het ontwikkelen van een gezonde persoonlijke en sociale identiteit (American Psychological Association, 2017). Het is aan de leerkracht om in samenwerking met de leerling, ouders en het team de best passende onderwijsomgeving – zoals een peergroup – te realiseren en bij te sturen op het moment dat de omgeving een gezonde ontwikkeling in de weg staat.

Tot slot: het vermogen gedachten en gevoelens op een constructieve manier te uiten draagt bij aan het ontwikkelen van succesvolle relaties en daarmee aan een gezonde sociale en emotionele ontwikkeling. Dat vermogen zou onderwerp van reflectie mogen zijn voor alle ouders, leerkrachten en leerlingen.

Scan me

Deepdive-video

KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID

Bibliotherapie als vorm van psycho-educatie

00:00 / 06:43

This video thumbnail features a green play button icon and a circular portrait of Debbie Troxclair. The background shows two young boys in green shirts high-fiving. The video player interface at the bottom includes a play button, a progress bar, and volume controls.

In deze deepdive legt Debbie Troxclair (associate professor, USA) uit wat bibliotherapie is en hoe dit kan bijdragen aan het emotioneel functioneren van (hoog)begaafde leerlingen.

Scan me

Deepdive-video

KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID

Lessen ontwikkelen voor bibliotherapie

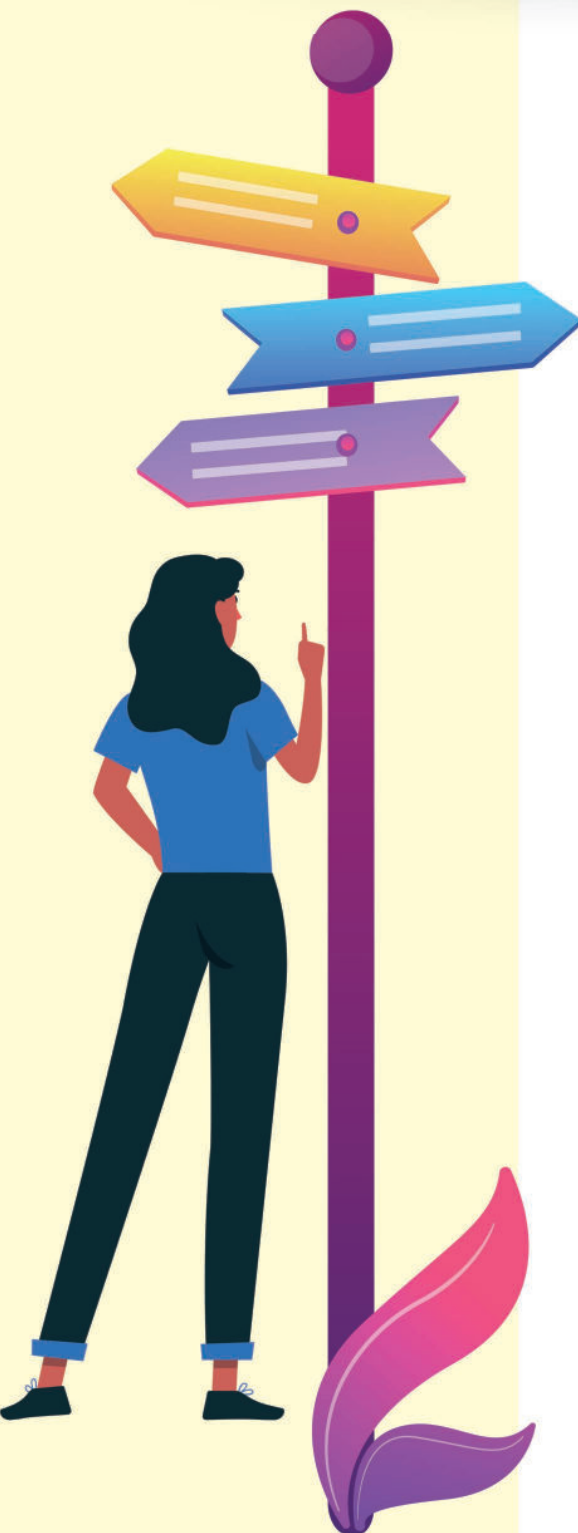
00:00 / 12:24

This video thumbnail features a green play button icon and a circular portrait of Debbie Troxclair. The background shows two young boys in green shirts high-fiving. The video player interface at the bottom includes a play button, a progress bar, and volume controls.

In deze deepdive legt Debbie Troxclair (associate professor, USA) uit hoe je lessen kunt ontwikkelen voor bibliotherapie en je die in een reguliere groep ook kunt inzetten.

Verwijzingen

Abdulla Alabbasi, A. M., Ayoub, A. E. A., & Ziegler, A. (2020). Are gifted students more emotionally intelligent than their non-gifted peers? A meta-analysis. *High Ability Studies*, 32(2), 189-217.

American Psychological Association, Center for Psychology in Schools and Education. (2017). *Top 20 principles from psychology for preK-12 creative, talented, and gifted students' teaching and learning*. Beschikbaar via: <https://www.apa.org/ed/schools/teaching-learning/top-principles-gifted.pdf>

Anglim, J., Dunlop, P. D., Wee, S., Horwood, S., Wood, J. K., & Marty, A. (2022). Personality and intelligence: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 148(5-6), 301-336.

Bakker, I., & Bakker, K. (1997). *O + O²: Naar een samenhangend beleid en aanbod van opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering voor ouders en kinderen in risicosituaties*. NIZW.

Bakx, A., De Boer, E., Van Houtert, T., & Van den Brand, M. (2016). *Werken met begaafde leerlingen in de klas: pedagogische sensitiviteit als leidraad*. Van Gorcum.

Barelds, D., & Dijkstra, P. (Red.) (2016). *Inleiding in de persoonlijkheidspsychologie*. Boom uitgevers.

Bergold, S., Hastall, M. R., & Steinmayr, R. (2021). Do Mass Media Shape Stereotypes About Intellectually Gifted Individuals? Two Experiments on Stigmatization Effects From Biased Newspaper Reports. *Gifted Child Quarterly*, 65(1), 75-94.

Betts, G. T., & Neihart, M. (2010). *Revised profiles of the gifted and talented*. Retrieved from https://www.qagtc.org.au/sites/www.qagtc.org.au/files/media/documents/Neihart%26Betts_PROFILES-BEST-REVISED-MATRIX-2010.pdf

Dabrowski, K. (1964). *Positive Disintegration*. Little Brown.

De Kruijk, S. (2011). *Sociale vaardigheden en sociale status van hoog-intelligente leerlingen binnen het regulier basisonderwijs*. Masterthesis Universiteit van Utrecht.

Freeman, J. (2008). "The emotional development of the gifted and talented", Conference proceedings. *Gifted and Talented Provision*, Optimus Educational.

Frumau, M. (2023). Emotionele en sociale behoeften van begaafde leerlingen. In E. van Gerven (Red.), *De Gids 2.0* (pp 189-204). Leuker.nu.

Fukkink, R. (2017). *Pedagogisch curriculum voor het jonge kind in de kinderopvang*. Bureau Kwaliteit Kinderopvang (BKK).

Gross, M. (2002). *Play partner or sure shelter: What gifted children look for in friendship*. Retrieved from Davidson Institute: <http://www.davidsongifted.org/Search-Database/entry/A10255>

Gubbels, J., Segers, E., & Verhoeven, L. (2015). Sociaal-emotionele effecten van verrijgingsprogramma's voor excellente kinderen. *4W: Weten Wat Werkt en Waarom*, 4(1), 14-21.

- Hendrix, S., Lavrijsen, J., & Verschueren, K. (2023). Sociale relaties van cognitief begaafde kinderen en jongeren. In E. van Gerven (Red.), *De Gids 2.0* (pp 205-216). Leuker.nu.
- Jones, A. P., Happe, F. G., Gilbert, F., Burnett, S., & Viding, E. (2010). Feeling, caring, knowing: different types of empathy deficit in boys with psychopathic tendencies and autism spectrum disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51(11), 1188-1197.
- Kaufman, S.B. (2014). *How does IQ relate to personality?* Retrieved from https://www.creativitypost.com/article/how_does_iq_relate_to_personality
- Keij, M. (2016). *Sociaal emotionele problemen tijdig signaleren in het primair onderwijs*. Trimbo Instituut.
- Kieboom, T. (2015). *Hoogbegaafd: als je kind (g)een Einstein is*. Lannoo.
- Kooijman-van Thiel, M. (2008). *Hoogbegaafd: Dat zie je zo! Over zelfbeeld en imago van hoogbegaafden*. OYA Productions.
- Krahn, T., & Fenton, A. (2009). Autism, empathy and questions of moral agency. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 39(2), 145-166.
- Lavrijsen, J., & Verschueren, K. (2019). *Begaafde jongeren, moeilijke gevallen? Het belang van systematisch onderzoek naar het functioneren van cognitief sterke jongeren*. KU Leuven.
- MacCann, C., Jiang, Y., Brown, L. E. R., Double, K. S., Bucich, M., & Minbashian, A. (2020). Emotional Intelligence Predicts Academic Performance: A Meta-Analysis. *Psychological Bulletin*, 146(2), 150-186.
- Neihart, M. (2008). *Peak performance for smart kids: strategies and tips for ensuring school success*. Prufrock Press.
- Nicolai, N. (2017). *Emotieregulatie als basis van het menselijk bestaan: de kunst van het evenwicht*. Bohn Stafleu van Loghum.
- Pont, S. (2012). *Sociaal? Vaardig!* Hogrefe.
- Postma, S. (2008). *JGZ-richtlijn Vroegsignalering van psychosociale problemen*. RIVM, Centrum Jeugdgezondheid.
- Silverman, L. K. (1991). The importance of Early Identification of the Gifted. *Highly Gifted Children*, 8(1), 5, 16-17.
- Sternberg, R. J. (2005). The Theory of Successful Intelligence. *Revista Interamericana de Psicología/Interamerican Journal of Psychology*, 39(2), 189-202.
- Tominey, S. L., O'Bryon, E.C., Rivers, S. E., & Shapses, S. (2017). Teaching Emotional Intelligence in Early Childhood. *Young Children*, 72(1), 6-14.
- Van der Wateren, D. (2015). *Meer aandacht voor socialisering en persoonsvorming – hoe ziet dat er uit?* Geraadpleegd van <https://onderzoekonderwijs.net/2015/12/18/meer-aandacht-voor-socialisering-en-persoonsvorming-hoe-ziet-dat-er-uit/>
- Van Horssen-Sollie, J. (2021). Identiteitsontwikkeling bij hoogbegaafde adolescenten. *Tijdschrift voor Remedial Teaching*, 29(3), 10-13.
- Van Horssen-Sollie, J., Samsen-Bronsveld, E., Van Elderen, L., & Bakx, A. (2021). Wie ben ik? Een onderzoek naar het zelfbeeld van hoogbegaafde basisschoolleerlingen. *Tijdschrift voor Remedial Teaching*, 29(4), 14-17.
- Verschueren, K. (2015). Ontwikkeling en onderwijs: de bijdrage van bio-ecologische ontwikkelingsmodellen aan onderwijsonderzoek. *Kind & Adolescent*, 36, 209-225.
- Webb, J. T. (2013). *Searching for meaning*. Great Potential Press.
- Winkler, D., & Voight, A. (2016). Giftedness and overexcitability: Investigating the relationship using meta-analysis. *Gifted Child Quarterly*, 60(4), 243-257.
- Xie, K., Vongkulluksn, V. W., Cheng, S.-L., & Jiang, Z. (2022). Examining high-school students' motivation change through a person-centered approach. *Journal of Educational Psychology*, 114(1), 89-107.
- Zonneveld, R. (2021). *Spiegelschrift*. Eduforce.
- Zonneveld, R. (2022). Begaafd begeleiden met het (mis)matchmodel. *Beter Begeleiden*, september 2022, 30-33.

Meer lezen?

Boeken

Frumau, M. (2022). *Hoogbegaafdheid. Emotionele ontwikkeling bij kinderen en (jong)volwassenen*. Bohn, Stafleu, Van loghum.

Hendrix, S., Lavrijsen, J. & K. Verschuieren. (2023). Sociale relaties van cognitief begaafde kinderen en jongeren. In Van Gerven, E. *De Gids. Over begaafdheid in het PO en VO*. Leuker.nu. pp 205-216.

Lavrijsen, J. & K. Verschuieren. (2021). Sociaal-emotioneel functioneren van cognitief begaafde kinderen en jongeren. In Verschuieren, K., Sypré, S., Struyf, E. Lavrijsen, J., & Vandersteenkiste, M. *Ontwikkeling van cognitief talent*. Acco learn.

Troxclair, D. & Van Gerven, E. (2023). De ABC's van connectieve geletterdheid – een aanpak voor psycho-educatie van dubbel bijzondere leerlingen. In Van Gerven, E. *De Gids. Over begaafdheid in het PO en VO*. Leuker.nu. pp. 267-279.

Van der Zee, M. (2023). *Het geheim van de rivier*. HB Webshop.

Wolters, C. (2011). *Oplossingsgericht aan het werk met kinderen en jongeren*. Uitgeverij Pica.

Tijdschriften

Tijdschrift voor Remedial Teaching, 2024 | #2. Themanummer Hoogbegaafdheid.

Szymaranski, A., & Szymaranski, T. Reducing reactivity: *The influence of classroom mindfulness practice on gifted children*. *Gifted Child Today*, 47(2), pp. 119-126.

Kennisbank Hoogbegaafdheid

In de Kennisbank van het Kenniscentrum is informatie te vinden over verschillende thema's rondom hoogbegaafdheid.

Deze informatie wordt regelmatig aangevuld en geactualiseerd.

Scan me

COLOFON

Ministerie van Onderwijs,
Cultuur en Wetenschap

Deze brochure is een productie van het Kenniscentrum Hoogbegaafdheid, in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Kenniscentrum Hoogbegaafdheid

Toernooiveld 100,
6525 EC Nijmegen

E-mail:
secretariaat@
nationaltalentcentre.nl

Website:
kenniscentrumhb.nl

Productieteam

Hoofdredactie

Eleonor van Gerven, Kenniscentrum Hoogbegaafdheid

Interviews

Martin van Rooij, Van Rooij Communicatie

Projectondersteuning en bureauredactie

Sabine Kokee, Leuker.nu

Eindredactie

Marita Weener, Redactie bureau Marita Weener

Videoredactie

Merlijn de Jager

Vormgeving

Sabrina Wakker, Wakker Design

Webredactie

Martijn de Graaff, Martijn de Graaff Communicatie

Beeld

Shutterstock, Dreamstime en Freepik

Aan dit nummer werkten mee:

- Colette van den Hengel, orthopedagoog en specialist begaafdheid bij Stichting Meerkring.
- Debbie Troxclair, associate professor aan Lamar University, Beaumont, Kentucky, USA.
- Esther Wanschers, ambulante gezinshulpverlener bij Triade Vitree.
- Hanneke Naaktgeboren, intern begeleider en specialist begaafdheid bij een school in Ridderkerk.
- Krista Heins, ECHA-specialist bij Kikidio Velp.
- Marije Zuidervaart, ambulante begeleider en specialist begaafdheid bij de AED Leiden.
- Ragnild Zonneveld, onderwijsadviseur 'hoogbegaafdheid' en pedagogisch coach bij Cedin.
- Winny Bosch-Stuijns, orthopedagoog en directeur bij IQuest.

**KENNISCENTRUM
HOOGBEGAAFDHEID**